

Odziv svetovalnih delavcev na teze za javno razpravo ob spremembah in dopolnitvah Zakona o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja*

V omenjenih tezah se v 4. točki predvideva racionalizacija podpornih dejavnosti v centrih. V najbolj črnem scenariju izvedbe razumemo to idejo tako, da se bo v neki stavbi zunaj vrtcev in osnovnih šol zaposlilo (ugibajmo) 10 odstotkov sedanjih svetovalnih delavcev, ki bodo tako zapustili svoja delovna mesta v vrtcih in šolah. Zgled zunanjega centra sta sedanja svetovalna centra za otroke, mladostnike in starše v Ljubljani in Mariboru.

Idejo o organiziranju svetovalnih služb kot samo *zunanjih* namesto *notranjih* odločno zavračamo. Zavzemamo se za ohranjanje *notranjih* svetovalnih služb, za uzakonitev v programskih smernicah navedenih normativov in za sodelovanje teh služb z *zunanji*mi (predvsem ko gre za specialna znanja, potrebna za kurativno pomoč otrokom, učencem in dijakom).

Argumenti

1. zgodovina in razvoj
2. izzivi sodobnega časa
3. svetovalna služba v šoli ali zunaj nje
4. organizacija svetovanja v tujini
5. naloge šolske svetovalne službe
6. zakonodaja
7. usposobljenost
8. raziskave
9. odprta vprašanja ob oblikovanju centrov podpornih dejavnosti
10. sklep

1 Zgodovina in razvoj

Svetovalne službe so se do prve svetovne vojne ukvarjale s poklicnim usmerjanjem (zunaj šole). Gustav Šilih je v petdesetih letih ustanovil prvo vzgojno posvetovalnico v Mariboru, nato pa so nastale še druge. V šestdesetih letih je

* Društvo šolskih svetovalnih delavcev je prispevek poslalo v vednost na petdeset naslovov pristojnih posameznikov in služb, ki jih zadeva področje šolstva, kot so npr. ministrstva, zavodi, društva, fakultete, Državni zbor, sindikat SVIZ, časopisne hiše, skupnosti ravnateljev. Ljubljana, 20. 4. 2007.

nastalo svetovanje v okviru šol.¹ Doktrino svetovanja je postavljala dr. F. Pediček². Posvetovalnice so nastale zaradi težav, ki so se pojavljale pri šolanju otrok v osnovni šoli³. Leta 1968 je bilo v šolah zaposlenih 51 svetovalnih delavcev treh profilov, leta 1978 jih je bilo 294 in 1995 – 402.⁴ Posvet v Mariboru leta 1991 (Položaj in perspektiva svetovalnega dela) je potrdil izhodiščno doktrino svetovalnega dela, tj. skrb za osebni razvoj otrok in mladostnikov. Leta 1992 je bilo na Strokovnem svetu RS za vzgojo in izobraževanje sprejeto stališče, da je osrednja funkcija svetovalnega dela koordiniranje in spodbujanje vseh vidikov razvojnega dela v šoli. *Pogoj za opravljanje razvojnih nalog pa je, da svetovalna služba živi in diha s šolo!*

V svetovalnih službah je dandanes zaposlenih okoli 800 svetovalnih delavcev različnih profilov: psiholog, pedagog, socialni delavec, defektolog, socialni pedagog.

2 Izzivi sodobnega časa

Izzivi sodobnega časa, ki jim mora biti šola kos, so raznoliki. Naj naštejemo samo nekatere:

- nenehno se spreminjajo šolski programi – svetovalne službe pomagajo pri uvajanju sprememb;
- potreba po aktivni konstrukciji znanja vsakega učenca spreminja vlogo učitelja iz prenašalca znanja v vlogo mentorja, ustvarjalca učne klime – svetovalni delavec je usposobljen za pomoč učitelju pri oblikovanju klime dobrih odnosov in za izvedbo raznolikih učnih metod in oblik;
- povečuje se izbirnost programov – učenci potrebujejo pomoč pri izbiri ciljev in programov;
- institucije so vedno bolj avtonomne (same skrbijo za kakovost) – svetovalni delavci znajo evalvirati in svetovati za razvoj;
- vzgojna problematika v družbi in v šolah se povečuje – svetovalni delavci so usposobljeni za izvajanje preventivnih dejavnosti in kurativo;
- problemi posameznikov in družin so psihološki, učni, socialni, zdravstveni (motivacija za učenje, revščina, nasilje, alkohol, motnje hranjenja, depresija, brezcilnost, razvajenost, nizka samopodoba itn.) – svetovalni delavci znajo probleme opaziti, prepoznati in iskati rešitve;
- inkluzija otrok s posebnimi potrebami – sodelovanje svetovalne službe z učitelji, starši in specialisti pri oblikovanju, izvedbi in evalvaciji individualiziranih programov;

¹ Bezič, T. (1996). Načrtovanje in spremljanje šolskega svetovalnega dela. V: Šolsko svetovalno delo, št. 1, str. 20–25.

² Pediček, F. (1967). Svetovalno delo in šola. Ljubljana: CZ.

³ Jurman, B. (1978). Načrtovanje življenja in dela osnovne šole. Delo šolskih svetovalnih delavcev. Ljubljana: PI.

⁴ Bezič, T. (1997). Zaposlovanje šolskih svetovalnih delavcev v Sloveniji – od začetkov do današnjih dni. V: Šolsko svetovalno delo, št. 1, str. 48–54.

- prehodi (vrtec – šola, osnovna šola – srednja šola, srednja šola – zaposlitev ali študij) so zahtevni – šolski svetovalni delavec je usposobljen za pomoč in svetovanje, spremlja novosti;
- nadarjeni otroci⁵ – šolski svetovalni delavec sodeluje pri oblikovanju individualiziranih programov, nekatere vsebine tudi izvaja;
- individualizacija vzgojno-izobraževalnega dela – vedno več otrok potrebuje prilagoditve pri šolanju (športniki, glasbeniki, bolniki);
- od učitelja se zahteva nenehno usposabljanje – svetovalni delavci imajo psihosocialno znanje, s katerim jih lahko opremljajo;
- učitelji potrebujejo sogovornika – svetovalni delavci so člani timov, opora učitelju, supervizorji;
- starši potrebujejo več znanja o vzgoji – svetovalne službe so usposobljene za izvajanje predavanj;
- učenci potrebujejo odprta vrata v šoli, kamor se lahko vedno obrnejo po pomoč in nasvet, ko začitijo stisko – svetovalne službe imajo vlogo svetovalk, spoštujejo zakon o varovanju osebnih podatkov in so zavezane k molčečnosti;
- sodobna šola je odprta navzven, k stroki, uporabnikom, drugim institucijam – svetovalni delavci imajo nalogo koordinirati in organizirati takšno sodelovanje.

3 Svetovalna služba v šoli ali zunaj nje

Svetovalna služba pomaga šolam pri bolj globalnih šolskih procesih in delu posameznih struktur (ravnatelj, učitelji, učenci, starši) in vsakemu posamezniku v njih. Notranje organizirana služba je postavljena v službo človeka (otroka, mladostnika), izhaja iz njegovih razvojnih posebnosti, cilj pa je njegova življenjska uspešnost. Izhaja iz eksistencialistično-humanističnih pogledov na svet, družbo in razvoj človeka (Resman 200, str. 6). Svetovalni delavec se loteva svetovanja interdisciplinarno in transdisciplinarno in enakovredno sodeluje s kolegi iz sorodnih strok.

Zunanje organizirana služba je najpogosteje usmerjena v program in njegovo izpeljavo, obe pa morata biti med seboj prepleteni.

4 Organizacija svetovanja v tujini

Na mednarodnem posvetu Šolska svetovalna služba pred izzivi Evropske unije, ki je potekal novembra 2004 v organizaciji Društva šolskih svetovalnih delavcev, smo ugotovili, da imamo v primerjavi z drugimi evropskimi državami enako dobro razvito visokokakovostno in profesionalno šolsko svetovalno službo. Sklep posveta je bil, da svetovalni delavci opravljamo svetovalno delo v vrtcih, šolah in dijaških domovih tako, da smo ves čas na voljo našim uporabnikom. Samo tako smo neposredni soustvarjalci šolske kulture, oddelčne klime in dobrega odnosa z vsakim posameznikom.

⁵ Več o tem v Bezić, T. (1994). Šolsko svetovalno delo in nadarjeni otroci in mladostniki. Pedagoška obzorja, str. 73–80.

Nekaj primerjav⁶:

- Ava Gimnazija, Stockholm: 1100 dijakov, 3 svetovalni delavci, ukvarjajo se s kurativo in poklicno orientacijo: pomoč dijakom pri izbiri predmetnika in študija, pomoč pri vpisu, organizacija delovne prakse, pomoč dijakom z učnimi težavami, svetovanje osipnikom in načrtovanje individualnih programov za dijake. Usposobljeni so v triletnem študiju za poklicno orientacijo. Ena administrativna delavka je zaposlena za spremljanje odsotnosti dijakov od pouka in za druge administrativne naloge, ki jih opravljajo pri nas sicer svetovalna služba in razredniki. Psihološko pomoč dijakom in staršem dajejo institucije zunaj šole. Drugih (razvojnih) svetovalnih nalog svetovalna služba v šoli ne izvaja. Razvojne naloge opravlja direktor šole s svojimi pomočniki (ki delno tudi učijo).
- Leta 2004 smo obiskali srednjo šolo Brigshaw High School, Castleford, West Yorkshire, Velika Britanija, s 1300 dijaki, starimi od 11 do 18 let. Poseben poudarek dajejo inkluziji otrok. Šolo obiskuje 40 otrok s posebnimi potrebami, ki imajo zdravstvene težave duševne ali telesne narave, vedenjske motnje ali težave z branjem in pisanjem. Namesto sistema razredništva imajo uveden sistem mentorstva. Za vsakega od šestih letnikov je en učitelj imenovan za glavnega mentorja, za kar ima priznanih 7 ur, in ta pomaga dijakom v sodelovanju z razrednimi mentorji, ki jim za to delo priznajo 4 ure, in drugimi mentorji, ki vseh šest let skrbijo za po 30 dijakov, za kar ti niso posebej plačani. Učna obveznost učiteljev je 25 ur na teden. V svetovalni službi je zaposlenih sedem svetovalnih delavcev. Njihove naloge so tele:
 - trije dijakom svetujejo pri poklicni orientaciji (vsakoletna izbira predmetnika),
 - trije so specialisti za pomoč pri učenju, eden vsak dan pisno spremlja navzočnost vsakega dijaka pri pouku in deluje tudi kot socialni delavec. En dan v tednu je na šoli tudi svetovalka iz mestnega zavoda za zaposlovanje, ki opravlja nalogo poklicne orientacije (izbira nadaljnjega šolanja, poklica in iskanje zaposlitve).
- Eno izmed kanadskih srednjih šol Cardinal Newman High School, Toronto, smo obiskali leta 1995. V šoli je bilo takrat 1200 dijakov, starih od 14 do 18 let. Izbira programov, predmetov in nivojev je bila zelo raznolika, sistem napredovanja pa točkovni. Poleg 65 rednih učiteljev in 10 pomočnikov je bilo v šoli zaposlenih 5 šolskih svetovalnih delavcev in 5 tajnic, od katerih sta bili dve povezani s svetovalno službo: ena je bila tajnica šolske svetovalne službe, druga pa je zapisovala prisotnost dijakov pri pouku. Razvojne naloge je (poleg drugih seveda) opravljal ravnateljica z dvema pomočnikoma. Naloge svetovalne službe: svetovalna služba in nekateri učitelji informirajo osnovnošolce 35 osnovnih šol iz okoliša o svoji šoli in pripravijo dan odprtih vrat; organizirajo akcijo *Dijak v senci*, v okviru katere osnovnošolec en šolski dan spremlja srednješolca); svetovalni delavci svetujejo dijakom glede izbire

⁶ Ažman, T. (2004). Vloga in naloge šolske svetovalne službe v luči prenove gimnazijskega programa. V: Zbornik povzetkov.

programov, vrste in zahtevnosti; ukvarjajo se s poklicnim svetovanjem, informiranjem o višjih in visokih šolah; skupaj z učitelji oblikujejo programe za posebno nadarjene dijake in pomagajo z nasveti počasnejšim dijakom; organizirajo medsebojno pomoč učencev (velja kot izbirni predmet); ena tajnica in en svetovalni delavec se ukvarjata predvsem z evidentiranjem prisotnosti dijakov pri pouku.

Več o tem v magistrski nalogi mag. Tatjane Bezić.⁷

5 Naloge šolske svetovalne službe

V programskih smernicah (1999) so naštetje tele dejavnosti šolske svetovalne službe:

- dejavnosti pomoči/svetovanja (dijakom, učiteljem in staršem);
- razvojne in preventivne dejavnosti (za dijake, učitelje, starše in vodstvo šole) in
- dejavnosti načrtovanja in evalvacije (na ravni svetovalne službe).

Standard, ki je opredeljen v dokumentu, je en svetovalni delavec na največ 16 oddelkov. Naloge so podrobneje opredeljene takole:

- načrtovanje, spremljanje in evalvacija od 10 do 15 % časa;
- razvojnoanalitične naloge od 5 do 10 % časa;
- svetovalno delo z otroki, dijaki, vajenci od 30 do 40 % časa;
- svetovalno delo z učitelji od 20 do 25 % časa;
- svetovalno delo s starši od 15 do 20 % časa;
- strokovno izpopolnjevanje od 5 do 10 % časa;
- druge naloge od 5 do 10 % časa.

Konkretna vsebina posameznih nalog in njihov obseg izhajata iz konteksta vsake institucije posebej, iz njenih specifičnih potreb in iz potreb vsakega svetovanja posebej.

6 Zakonodaja

Svetovalni delavci sodijo med strokovne delavce na šoli in so del učiteljskega/vzgojiteljskega zbora (ZOFVI, 5. člen, 61. člen, 92. člen). O njihovem delu govori 67. člen, o avtonomiji 92. člen, o sodelovanju z razrednikom pa 63. člen.

Zakon o gimnazijah, 42. člen, govori o evidenci obravnavanih dijakov. O dokumentaciji šolskih svetovalnih služb govori tudi Pravilnik o šolski dokumentaciji v srednješolskem izobraževanju, 6. in 7. člen. Do sedaj je bil svetovalni delavec na šoli poklican za oblikovanje predloga za dodelitev Zoisove štipendije. V Pravilniku o šolskem redu v srednjih šolah (34. in 36. člen) je zapisano, da svetovalni delavec sodeluje pri postopku ugotavljanja kršitve in izrekanju vzgojnih ukrepov.

⁷ Bezić, T. (2002). Primerjalna analiza konceptov razvojnega in svetovalnega dela v osnovnem šolstvu.

ZOFVI v osnovnih in srednjih šolah predpisuje na 20 do 30 oddelkov enega svetovalnega delavca (oddelek pomeni v osnovnih šolah 20, v srednjih šolah pa 30 dijakov), za 31 do 40 oddelkov pa 1,5 svetovalnega delavca. Na visok normativ (1 svetovalni delavec v srednjih šolah svetuje najmanj 600 učencem, 1200 staršem, okoli 40 učiteljem) smo opozarjali večkrat (nazadnje 1. 2. 2005 v Državnem zboru RS).

7 Usposobljenost in strokovnost

Poglejmo si primer profila pedagoga. Pedagog se v štirih letih študija med drugim usposobi za organizacijsko in pedagoško vodenje institucij, razvoj programov, delo in procese ter pedagoško svetovanje⁸. Je strokovnjak za metodologijo, načrtovanje, spremljanje in evalvacijo dela šole, oddelkov, programov, skupin, predmetov. Usposobljen je za razvojnoanalitično delo, preventivno delo: organizacija vzgojno-izobraževalnega dela, usposabljanje in predavanja učiteljem in staršem, didaktika, komunikacija, uvajanje inovacij in izboljšav, koordinacija vzgojno-izobraževalnega in svetovalnega dela z otroki s posebnimi potrebami, učenje učenja, poklicna orientacija, analiza uspeha, težav in iskanje strategij za njihovo reševanje, analiza razvoja institucije v luči zviševanja kakovosti storitev ipd. (Resman, 2000, str. 11, 12). Poleg tega opravlja naloge neposredne pomoči (kurativa) razredniku (oddelku), učencu, staršem na področju učenja, vedenja, discipline ipd. Profesionalizacija svetovalnih delavcev se začne na ravni univerzitetne diplome, po tem se marsikdo vključi v različne specializacije, terapevtske šole, magisterij in celo doktorski študij. Večina svetovalnih delavcev se redno vključuje v programe stalnega strokovnega spopolnjevanja, da so kos raznolikim delovnim izzivom. Vsekakor so tako lahko odlični sodelavci učiteljem, ki imajo predvsem znanje s predmetnih področij. To še posebno velja za srednješolske učitelje. Naši učitelji imajo v študijskem programu izredno malo psihosocialnih vsebin (Marentič Požarnik 1987⁹).

Zaradi potrebe po visoki profesionalizaciji so svetovalni delavci organizirani v Društvo šolskih svetovalnih delavcev, ki samo ali v sodelovanju z Zvezo pedagoških delavcev Slovenije organizira posvete in konference. Sprejeli so tudi etični kodeks dela. Zavod RS za šolstvo izdaja strokovno revijo Šolsko svetovalno delo.

8 Raziskave

Leta 1997 je Resman¹⁰ s sodelavci izpeljal obširno raziskavo o stanju svetovalnega dela v Sloveniji. Poglavitne ugotovitve so bile:

- Učitelji: 97 % jih s svetovalnim delavcem dobro sodeluje, 75 % jih je z njegovo pomočjo zadovoljnih, 40 % jih pove, da jim pomaga pri uresničevanju načrtov dela z oddelkom. Polovica se jih pri problemih obrača na svetovalnega delavca.

⁸ Resman, M. (2000). Pedagog in pedagoško svetovanje V: Šolsko svetovano delo, str. 5–15.

⁹ Marentič Požarnik, B. (1987). Nova pota v izobraževanju učiteljev. Ljubljana: DZS.

¹⁰ Resman, M. (1997). Izkušnje in pričakovanja. V: Svetovalno delo v vrtcih, osnovnih in srednjih šolah.

- Ravnatelji: 57 % jih meni, da je svetovalna služba koristna kot pomočnica pri razvoju posameznih učencev, 51 % pri poklicni orientaciji, 43 % pri ukvarjanju s skupinami dijakov, 43 % pri odpravljanju učne neuspešnosti; 92 % jo vključuje v pripravo pedagoških in problemskih konferenc, 89 % v pripravo letnih načrtov dela, 87 % v povezavo s starši, 78 % v spremljanje skupnosti dijakov, 70 % v skrb za šolski red.
- Dijaki: 70,5 % dijakov zaupa svetovalnemu delavcu, tretjina jih ima z njo intenzivnejše stike (učne težave, poklic, interesi in sposobnosti, disciplinski problemi).
Podatki kažejo, da je svetovalna služba v šolskih podsistemih dobro sprejeta, potrebna, koristna in zaželena.

9 Odprta vprašanja ob oblikovanju centrov podpornih dejavnosti

a) Šola na poti k večji avtonomiji in kakovosti

Razvite zahodne družbe so usmerjene v posameznika, ustanovo, podjetje in njegovo svobodno znajdenje, izbiranje, odločanje in odgovorno ravnanje v družbi informacij, trga, demokracije. Tudi pri nas je zaznati naravnavanje sistema v to smer: financiranje šol na glavo (MOFAS), ustanavljanje zasebnih vrtcev, osnovnih in srednjih šol, ustanavljanje zasebnih visokih šol, zahteve uporabnikov in Ministrstva za šolstvo in šport, da šole same skrbijo za kakovost, oblikujejo šolska pravila, odprti kurikul, izbirni predmeti, izvedejo vpis ...

To terja od šole nenehno načrtovanje in evalvacijo, za kar so svetovalni delavci dobro usposobljeni (statistika, metodologija, poznavanje šolskega sistema). Če bodo v šolo prihajali od zunaj, bodo veliko slabše poznali razmere in posledično ne bodo mogli ustvarjalno sodelovati pri razvoju šole.

b) Pravica vsakega otroka (staršev) do svetovanja

Izkušnje povedo, da se otroci in mladostniki težko sami odločijo za iskanje pomoči, če imajo težave. Še posebno težko jo poiščejo, če svetovalca ne poznajo, se morajo na svetovanje naročiti in oditi tja v posebno stavbo. Tudi učitelji bolj redko poiščejo stik z zunanjim svetovalcem. Otroci se bodo, če svetovalnega delavca ne bo več na šoli, redkeje odločili za pomoč in svetovanje. Ta bo tudi manj učinkovita z vidika obveščenosti vseh sodelujočih in kakovosti sodelovanja. Prednost bodo imeli otroci ozaveščenih staršev (navadno z višjim socialno-ekonomskim statusom), ki bodo otroka odpeljali v neko posebno svetovalno službo zunaj šole.

c) Posebej izpostavljam poklicno orientacijo

V postmodernejši družbi je odločanje za študij in poklic težje, kot je bilo včasih, saj je raznovrstnost ponudbe večja kot kdajkoli, negotovost glede zaposljivosti pa tudi. Zavodi za zaposlovanje izgubljajo nalogo svetovanja mladim in se usmerjajo v delo z brezposelnimi osebami. Vsak otrok in mladostnik mora imeti zagotovljeno

pomoč pri odločanju, saj je za družbo najdražje to, da posameznik menjuje študij, ker se je napačno odločil, in izbira težko zaposeljive programe.

č) *Profesionalna usposobljenost*

V Sloveniji je način izobraževanja svetovalnih delavcev drugačen kot v večini drugih evropskih držav. Pri nas ni programov za pridobitev kvalifikacije za poklicno orientacijo, pomoč pri učnih težavah ipd. Imamo pa pedagogiko, psihologijo, socialno pedagogiko, socialno delo in defektologijo, ki skrbijo za razvoj znanja s teh področij in diplomante dobro usposabljaajo tudi za svetovalno delo.

d) *Materialni, kadrovski, organizacijski pogoji*

Šole so z leti uredile prostor in druge materialne pogoje za delo šolskih svetovalnih služb. Zakaj bi vlagali dodatna sredstva v gradnjo/najem, urejanje novih stavb, prostorov v svetovalnih centrih?

Sprašujemo se, čemu in komu je namenjena racionalizacija svetovalnih služb, ali naj bi se spremenil tudi normativ in zakaj?

Sprašujemo se, od kod imenovanje svetovalnih služb za podporne dejavnosti? Stroka meni, da je šolska svetovalna služba eden njenih temeljnih podsistemov, ki enakovredno strokovno sodeluje z drugimi podsistemi in zaradi vsega navedenega sodi v okvir vsakega vrtca, šole in doma.

10 Sklep

Odločno zavračamo:

- imenovanje svetovalnih služb za podporne dejavnosti;
- reorganizacijo svetovalnih služb in njeno selitev iz vrtcev/šol/domov v skupne centre;
- zmanjševanje pravic otrok in mladostnikov v smeri dostopnosti svetovalne pomoči;
- zmanjševanje strokovnosti pomoči in svetovanja v institucijah z morebitno porazdelitvijo nalog svetovanja med neusposobljene učitelje;
- zoženje svetovalne pomoči samo na zunanje svetovalce (ti imajo svojo pomembno vlogo, ki pa je drugačna).

*Za Društvo šolskih svetovalnih delavcev,
dr. Tatjana Ažman*